

IVAN DOKIĆ

NEHAT U KRIVIČNOM PRAVU

U V O D

U sistemu krivičnog prava krivica zauzima mesto jednog od osnovnih principa, ali je u isto vreme jedan od najvećih problema nauke krivičnog prava. Učinilac ne odgovara zbog toga što je prouzrokovao delo, već zbog toga što ga je skrivio. Nema krivičnog dela bez krivice. Da bi neka radnja bila krivično delo neophodno je da se ona može učiniocu pripisati u krivicu. Pripisati određeno delo nekome u krivicu istovremeno znači i to da mu se pripisuje odgovornost za to delo.¹ Krivica je i neophodan uslov za primenu kazne (*nulla poena sine culpa*). Uvođenjem pojma krivnje za upotrebu kazne nije dovoljno da se utvrdi da je neko fizički izvršio krivično delo. Traži se nešto više, ono što bi se moglo prebaciti učiniocu, tj. subjektivni elemenat.²

Teškoće koje prate krivicu³ leže u osnovi psihološkog karaktera njenog bića. Svest i volja, kao krivičnopravno relevantne komponente psihe i polazni os-

---

Ivan Dokić, asistent Pravnog fakulteta u Beogradu.

¹ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, 2005, str. 171.

² I. j. Bavcon, *Neki teoretski problemi krivične odgovornosti*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, 3/1965, str. 310.

³ Valja napomenuti da se u pretežnom delu naše teorije umesto termina krivica koristi vrednosno isprazan termin vinost. Ovaj termin unet je u našu teoriju početkom 20. veka a verovatno se odomaćio blagodareći velikom uticaju Tome Živanovića koji ga je koristio, doduše s izvesnom nedoslednošću, jer treći najviši pojam u okviru svoje triparticije naziva krivcem a ne vinovnikom. Termin krivica je bliži svakodnevnom jeziku, uostalom i čitava grana prava naslovljena je po krivici – Krivično pravo. Videti više o tome kod prof. Z. Stojanovića, *navedeno delo*, str. 171-172.

nov za utvrđivanje krivice, su skriveni, nevidljivi deo ljudske ličnosti što ih čini nepodobnim apsolutnoj spoznaji. Po rečima jednog srednjovekovnog sudije *ni sam davo ne bi mogao da zna šta je tačno* u čoveku.⁴ O njima se može suditi tek posredno, na osnovu analize ponašanja nekog lica.

Naše pozitivno krivično pravo ne poznaje pojam krivice. Umesto toga OKZ govori o krivičnoj odgovornosti. Krivično je odgovoran učinilac koji je uračunljiv i koji je krivično delo učinio sa umišljajem ili iz nehata (član 11. stav 1. OKZ). Za krivično delo učinjeno iz nehata učinilac je krivično odgovoran samo kada to zakon određuje (član 11. stav 2. OKZ).⁵ Predlog Krivičnog zakonika Srbije umesto pojma krivične odgovornosti koristi pojam krivice. Krivica postoji ako je učinilac u vreme kada je učinio krivično delo bio uračunljiv i postupao sa umišljajem, a bio je svestan ili je bio dužan i mogao biti svestan da je njegovo delo zabranjeno (član 22. stav 1. Predloga KZS). Krivica postoji i u slučaju da je učinilac postupao iz nehata, ako zakon to predviđa (član 22. stav 2. Predloga KZS).

Oblici krivice su umišljaj i nehat. Dok se za umišljaj uvek odgovara, nehat povlači odgovornost samo kada to zakon izričito predviđa. Međutim, umišljaj i nehat osim veze sa krivicom osnov imaju i u biću krivičnog dela. Nepravo koje je sadržaj bića i koje se zakonom predviđa kao krivično delo nije nešto što je potpuno objektivno. Krivično nepravo ima i izvesne subjektivne primese. Ako je već u samom nepravu, tj. biću krivičnog dela sadržano subjektivno, onda umišljaj i nehat imaju dvostruku funkciju. Oni su oblik ponašanja i kao takvi deo neprava, ali su isto tako i oblici (ili stepeni) krivice.⁶ Ovom dvojnomo vezom umišljaja i nehata sa krivicom i bićem krivičnog dela samo se pojačava složenost njihove prirode. U teorijskoj obradi naročito teškim se pojavljuje institut nehata, koji zbog svoje zamršene pravne ćudi zaslužuje posebnu pažnju. Koliko se i do koje mere može tolerisati nepažnja, kada ona postaje krivica?

POJAM NEHATA U TEORIJI

Pravni sistemi najstarijih državnih zajednica, čvrsto vezani za religiju, obeleženi su suverenom vladavinom principa objektivne odgovornosti za prouzroko-

⁴ G. Bugarski – Zlatić, *Vrste nehata, pravno – sociološka rasprava*, Novi Sad, 1938, str. 1.

⁵ Koncept krivične odgovornosti zasnovan na uračunljivosti i vinosti (krivici) kao dve svoje komponente, iako široko prihvaćen u našoj teoriji, trpi ozbiljne kritike, jer unosi konfuziju u sistem opšteg dela. A naime, krivica se po tom shvatanju pojavljuje kao element u opštem pojmu krivičnog dela (kada se ono shvati objektivno – subjektivno) i kao element krivične odgovornosti. Ispravnije je krivičnu odgovornost shvatiti u širem smislu kao skup objektivnih i subjektivnih uslova potrebnih za primenu krivične sankcije.

⁶ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 177–178.

vanje zabranjenog dela. O ličnosti štetnika nije se vodilo računa, bilo je potrebno utvrditi samo objektivnu vezu između radnje i nastupele posledice da bi se učinilac mogao kazniti. Reakcija protiv izvršioca javljala se prvobitno u obliku progonstva iz zajednice, a docnije u obliku krvne osvete (i to uvek kao privatna reakcija).⁷ Pojam krivice primitivna prava ne poznaju. U sistemu odgovornosti za prouzrokovanu posledicu on je suvišan, jer se učinilac prekoreva bez obzira da li je delo učinio sa umišljajem, iz nehata, u zabludi ili slučajem, štaviše, ne kažnjava se uvek izvršilac već kolektivitet kojem isti pripada.

Kad se u toku evolucije pored objektivne strane krivičnog dela (učinjenog objektivnog zla) istakla i njegova subjektivna strana (protivpravno raspoloženje učinioca ili krivca), onda je postalo pitanje o vinosti, tj. o izvesnom unutrašnjem psihičkom odnosu između učinioca i njegove radnje, koji stvara vezu učinjenog sa unutrašnjim stanjem učiniočevim i pokazuje, da je isti kriv, te da ima da odgovara.⁸ Razvitak ideje o vinosti opaža se tek od onda, kad država uzima u svoje ruke kažnjavanje. Interes državni nikad nije bezmerna osveta, jer zahteva da se kazni pravi krivac i to srazmerno učinjenom prestupu.⁹ U domen krivice isprva ulazi samo umišljaj, dok se nehat podvodio pod slučaj. Tek docnije, nakon dugog i postepenog razvoja nehat se počeo osamostaljavati i kretati ka statusu zasebnog instituta krivičnog prava, prelazeći, tako, iz oblasti koja uopšte ne povlači osudu u oblast krivice.

Već su prvi pokušaji naučnog objašnjenja instituta nehata¹⁰ naišli na prepreke koje je stvarala njegova zapretna narav. Ovaj pojam je i danas sporan, tako da se u mnogim situacijama pojavljuje kao *kamen smutnje*.¹¹ Možemo reći da tako reći nema sporazuma ni po jednom jedinom problemu, bilo da je načelne prirode ili konkretno i praktično pitanje.¹²

Ipak, nepažnja kao bitna oznaka nehata nailazi na opšte priznanje. Nehatno se ponaša onaj ko ne poštuje zakone pažnje, zahteve opreza, iako je na to dužan i to može. Upravo iz takvog ponašanja rezultira zabranjena posledica. Međutim, učinilac ne želi posledicu, on neće krivično delo, povredu prava. Nehatni delikt

⁷ V. Dravić, *O nehatu – pravna rasprava*, Beograd, 1935, str. 8.

⁸ T. Taranovski, *Istorija srpskog prava u nemanjićkoj državi*, Beograd, 1996, str. 385.

⁹ V. Dravić, *navedeno delo*, str. 8.

¹⁰ Nastanak samog termina *nehat* nije moguće utvrditi sa sigurnošću. Neki nemački autori smatraju da se ova reč javlja tek početkom 16. veka i njeno je prvobitno značenje: *u hodu, ponašanju ili radnji nemaran*, odnosno po Bindingu: *bez rdave namere*. Videti kod V. Dravić, *navedeno delo*, str. 7.

¹¹ M. Singer, *Nehat »kamen smutnje« u teoriji krivičnog prava*, Naša zakonitost, Zagreb, 3-4/1964, str. 73.

¹² Lj. Bavcon, *Nehat kao oblik vinosti u savremenom krivičnom pravu*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, 2/1964, str. 199.

je nevoljni delikt. Odsustvo volje je drugo bitno obeležje nehata i ono čini demarkacionu liniju prema umišljaju. Pošto učinilac ne pristaje na krivično delo to bi ga on izbegao da se ponašao brižljivije, da je učinio veći napor razuma.

Uprkos tome što je odsustvo volje suštinski atribut nehata, ima teoretičara koji su i kod nehata pokušavali naći element pozitivne volje. Po Fojerbahu svaki čovek je vezan obaveznom pažnjom koju treba da pokloni svojim poslovima – obligatio ad diligentiam. Ko zanemari ovu dužnost nehatnim delom, svesno i voljno odriče njenu primenu. Tako ispada da i kod nehata postoji volja. Nije teško uvideti nedostatak ovog mišljenja. A naime, ako se tvrdi da i kod nehata postoji pozitivno izražena volja, onda se ona mora utvrditi u odnosu na posledicu a ne na neku apstraktnu obavezu dužne pažnje. Stavom da je krivičnopravno relevantna samo ona radnja koja je rezultat htenja, Fojerbah je nužno zapao u teškoće prilikom uvršćenja nehatnog delikta u pojam krivičnog dela. On problem otklanja tako što nehatni delikt pretvara u umišljajni delikt ugrožavanja. Dodatni motiv za ovako nategnutu strukturu uzrokovala je i njegova teorija psihološke prinude, koja je nespojiva sa nehatnim delanjem. Kazna, sigurnost njenog izricanja i zlo koje donosi može uticati samo na lice koje je svesno dela i koje ga hoće. Pored Fojerbaha i Hegel¹³ i neki drugi autori koji su usvojili stav da je za krivično pravo odlučna samo ona radnja koja je posledica htenja, upali su u začarani krug pokušaja da izmire suštinu nehatnog dela sa ovom premisom.

Podstaknuti upravo ovim nerazrešivim problemom, pojedini autori brane mišljenje da nehatne delikte treba smatrati prekršajima, da njima nema mesta u krivičnom pravu.

Kada je List postavio novi, objektivni pojam radnje naizgled je bilo razmršeno klupko problema nehatne prirode i njegovog podvođenja pod skladan sistem krivičnog prava. Kada se radnja shvati potpuno objektivno onda se nehat, zajedno sa umišljajem seli u oblast krivice. Ali, krivica se shvata primenom psihološke teorije pa je sada zapreka bila suština nesvesnog nehata koji je lišen i intelektualnog i emocionalnog elementa. U zavisnosti od toga da li se prihvata teorija svesti ili teorija volje, nehat se određuje kao greška razuma ili greška volje. U prvom slučaju nehat postoji kada učinilac nije bio svestan mogućnosti nastupanja posledice a mogao je biti svestan. Greška postoji zbog *nepredviđanja predvidljive posledice*,¹⁴ zbog neuidavnosti. U drugom slučaju učinilac postupa iz nehata kada je bio neoprezan a nastupelu posledicu nije hteo. Postoje i mešovite teorije, koje posredovanjem tvrde da je nehat i greška razuma i greška volje.

¹³ Po Hegelu: *Svaka radnja mora odgovarati umišljaju... izražena se volja mora poklapati sa unutarnjom*. Navedeno prema M. Singeru, *Nehat »kamen smutnje« u teoriji krivičnog prava*, navedeno delo, str. 75.

¹⁴ T. Živanović, *Osnovi Krivičnog prava – opšti deo*, Beograd, 1922, str. 236.

Po Listu: *Nehat je nepredvidanje predvidljive posledice kod preduzimanja ostvarenja volje.*¹⁵ Nehat se od nekih shvata kao greška karaktera, jer nehatni učinilac nije vaspitan da bude oprezan i razmišlja o posledicama svoje akcije. Postoji i teorija po kojoj se nehat smatra greškom pri cenjenju napadnutog dobra. Ko dela nehatno i povređuje neko dobro pokazuje da isto dobro malo ceni, jer da ga visoko ceni ne bi ga nikad napustila opreznost.

Prema normativnim teorijama krivica *se svodi samo na socijalno – etički prekor koji se zbog učinjenog dela upućuje učinioocu krivičnog dela.*¹⁶ Krivica se manifestuje kroz sud o nevrednosti učiniočevog dela. Ove teorije su, tako, omogućile da pod isti kišobran krivice stanu i umišljaj i nehat, ali ovaj drugi i dalje ostaje nerešena zagonetka.

Ni Velclova teorija finalne radnje stavom da je svaka radnja svrsishodna i na cilj upravljena, nije uspela izaći iz lavirinta nehatne strukture. Nehatna radnja je sa stanovišta pravnog poretka manjkavo usmjerena svjesna i svrsishodna djelatnost, tj. nedovoljno finalna radnja. Da je radnja bila dovoljno usmjerena, da je bila dovoljno finalna u smislu objektivnog zahtjeva pravnog reda, ne bi bila nehatna.¹⁷

Ipak, svi zakonodavci, koji su se potrudili i dali definiciju nehata u krivičnom zakoniku, učinili su to na isti ili skoro na isti način i to uprkos masi različitih gledišta u teoriji krivičnog prava.¹⁸

POZITIVNO-PRAVNI POJAM NEHATA

Naš zakonodavac definiše pojam nehata odredbom kojom daje i njegove oblike. Krivično delo je učinjeno iz nehata kad je učinilac bio svestan da usled njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posledica, ali je olako držao da će je moći sprečiti ili da ona neće nastupiti; ili kad nije bio svestan mogućnosti nastupanja zabranjene posledice, iako je prema okolnostima i prema svojim ličnim svojstvima bio dužan i mogao biti svestan te mogućnosti (član 14. OKZ).¹⁹

¹⁵ V. Dravić, *navedeno delo*, str. 25.

¹⁶ Z. Stojanović, *Krivica ili krivična odgovornost*, Branič – časopis za pravnu teoriju i praksu Advokatske komore Srbije, Beograd, 3–4/2004, str. 12.

¹⁷ M. Singer, *Nehat »kamen smutnje« u teoriji krivičnog prava*, navedeno delo, 5–6/1964, str. 179.

¹⁸ I. J. Bavcon, *Nehat kao oblik vinosti u savremenom krivičnom pravu*, navedeno delo, str. 205.

¹⁹ Predlog KZS jezički drugačije stilizovanom odredbom definiše nehat. Krivično delo je učinjeno iz nehata kad je učinilac bio svestan da svojom radnjom može učiniti delo, ali je olako

Iz zakonske odredbe izlazi razlika između svesnog i nesvesnog nehata, *kad se predviđala mogućnost nastupanja posledice i kad se ona uopšte nije predviđala.*²⁰

Svesni nehat (samopouzdanje, luxuria)

Graničnu medu između umišljaja i nehata čini oblast gde se eventualni umišljaj i svesni nehat oslanjaju jedno na drugo. Tamo gde prestaje eventualni umišljaj nastupa svesni nehat. Ova granica, međutim, predstavlja jedno od najslabijih pitanja u oblasti krivice.

Svesni nehat postoji onda kada učinilac predviđa da svojom radnjom može prouzrokovati zabranjenu posledicu, ali lakomisleno drži da ona, ipak, neće nastati. Pojmu svesnog nehata blizak je pojam nehata iz zloćudnosti kod Avakumovića: čovek zna da mogu nastati kakve zle posledice ...pa on opet nešto radi ili propušta uraditi...čovek lakoumno prelazi preko opasnosti i mogućnosti da će iz njegove radnje ili propuske nastati zle posledice...²¹ Učinilac je svestan rizika kome se prepušta ali radnju preduzima u nadi da će krivičnopravna posledica izostati. On ne pristaje na nju, ne saglašava se sa povredom prava. Kad bi znao da će ta povreda izvesno nastupiti, on bi odustao od svake akcije.²²

Sledeći zakonsku odredbu moguće je prepoznati dve bitne odlike svesnog nehata: svest o mogućnosti nastupanja zabranjene posledice i nepristajanje na istu.

Svest o mogućnosti nastupanja zabranjene posledice. – Po slovu zakona ovaj intelektualni elemenat mora postojati kod učinioca da bi njegovo delo bilo kulpozno u vidu svesnog nehata. Međutim, sam po sebi nije dovoljan, zahteva i odsustvo volje. Prema vladajućem stavu teorije *elemenat svesti je kod svesnog nehata isti kao i kod eventualnog umišljaja.*²³ Iako zakon zahteva da kod učinioca postoji svest o mogućnosti nastupanja zabranjene posledice, nesporno je u nauci da ovoj odredbi treba odreći jezičko tumačenje, jer svest treba da obuhvati sva bitna obeležja bića krivičnog dela. Kako biće karakterišu pre svega radnja izvršenja, posledica tj. uzročna veza između radnje i posledice to je potrebno da

---

držao da do toga neće doći ili da će to moći sprečiti ili kad nije bio svestan da svojom radnjom može učiniti delo iako je prema okolnostima pod kojima je ono učinjeno i prema svojim ličnim svojstvima bio dužan i mogao biti svestan te mogućnosti (član 26. Predloga).

²⁰ Ž. Topalović, *Granične mede umišljaja i nehata*, Beograd, 1911, str. 83.

²¹ M. Babović, *Nehat u krivičnom pravu*, Beograd, 1981, str. 171.

²² Ž. Topalović, *navedeno delo*, str. 76.

²³ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 187.

svest obuhvati sve ove elemente. Bitna obeležja krivičnog dela mogu biti fizičke, čulima opazive činjenice kao i pravne činjenice (npr. ugovor, isprava, srodstvo u pravnoj liniji). Za razliku od deskriptivnih obeležja (npr. stvar, novac, požar, žensko lice, motorno vozilo) gde to, po pravilu, ne predstavlja poseban problem, postavlja se pitanje kakvu svest učinilac mora imati o normativnim elementima bića krivičnog dela.²⁴ Stav je da učinilac treba da bude svestan društvenog značaja ovih elemenata *a nije potrebno da bude svestan pod koji se pravni pojam oni podvode.*²⁵ Ponekad se zahteva i svest o ličnom svojstvu (npr. službeno lice, vojno lice) ličnom odnosu (npr. srodnik po krvi u pravnoj liniji). Smatra se da svest ne mora da obuhvati protivpravnost, tj. od učinioca se ne zahteva da je svestan da je njegovo delo zabranjeno,²⁶ osim u slučaju kada je protivpravnost element bića krivičnog dela. Ne traži se ni svest o objektivnim uslovima kažnjivosti, jer se ove okolnosti nalaze van bića krivičnog dela.

Sva bitna obeležja krivičnog dela kod eventualnog umišljaja, što vredi i za svesni nehat, ulaze u svest učinioca samo kao moguća. Kod direktnog umišljaja učinilac je svestan tih elemenata, a kod eventualnog on prihvata mogućnost njihovog postojanja. Na primer, učinilac nije siguran da je isprava koju upotrebljava lažna, ali se saglašava i sa tom mogućnošću.²⁷ Eventualni umišljaj (i svesni nehat) u pogledu intelektualne komponente postoji kad učinilac neko bitno obeležje u zakonskom opisu dela predviđa manje ili više verovatnim, odnosno *kad kod učinioca postoji nezavesnost, sumnja u pogledu postojanja neke okolnosti koja je sastavni dio zakonskog bića djela.*²⁸

U slučaju da kod učinioca postoji svest o izvesnom, sigurnom nastupanju posledice, uz htenje iste, radiće se o direktnom umišljaju. Obratno, ako učinilac uopšte nije svestan da svojom radnjom može uzrokovati zabranjenu posledicu radiće se o nesvesnom nehatu ili eventualno o slučaju.

Kao i u drugim tako i u ovoj oblasti nauka krivičnog prava ne oskudeva u drugačijim stavovima. Tako postoje shvatanja da se intenzitet svesti kod svesnog nehata i eventualnog umišljaja ne poklapaju i da volja ne može biti jedini osnov za razgraničenje ovih kategorija.²⁹

²⁴ Isto, str. 179.

²⁵ N. Srzentić, A. Stajić, Ij. Lazarević, *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, 2000, str. 217.

²⁶ Predlog KZS u pojam krivice unosi svest, tj. dužnost i mogućnost svesti o zabranjenosti dela.

²⁷ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 181.

²⁸ F. Bačić, *Krivično pravo – opći dio*, Zagreb, 1986, str. 271.

²⁹ Videti Ij. Lazarević, *Nevoljna krivična dela – aktuelan problem savremenog krivičnog prava*, u: *Pravni život – časopis za pravnu teoriju i praksu*, Beograd, 1–2/1960, str. 7–8.

Nepristajanje na posledicu. – Ovaj elemenat čini razliku između eventualnog umišljaja i svesnog nehata, jer dok se oni potpuno podudaraju u pogledu intelektualnog obeležja u pogledu emocionalnog (voljnog) se bitno razilaze. Kod eventualnog umišljaja se mora utvrditi pristajanje na posledicu dok kod svesnog nehata nema volje, čak ni u blažoj formi htenja, tj. pristajanja na posledicu. Zakon ovaj elemenat određuje kao olako držanje učinioca da će posledicu moći sprečiti ili da ona neće nastupiti.

Učinioc je bio neoprezan. Svestan rizičnosti svoje akcije i opasnosti koju ona može stvoriti on je nepažljiv utoliko što se bezrazložno predaje verovanju da će posledica ipak izostati, odnosno da će je vlastitim snagama moći sprečiti. U jednom slučaju učinilac precenjuje sopstvene sposobnosti, u drugom se olako uzda u okolnosti koje stoje van domena njegovog mogućeg uticaja, ali koje uvek moraju biti konkretno postojeće, dok se u oba slučaja radi o pogrešnoj oceni celog događaja od strane učinioca *te je usled te pogrešne kalkulacije, posledica koju je učinilac predvidio i koju nije htio, nastupila.*³⁰

Svesni nehat neće postojati ako se učinilac uzda u neke neodredene okolnosti ili u slučajno izostajanje posledice. Okolnost koja je učinioca ohrabrila da preduzme radnju u veri da posledica neće nastupiti treba da je po realnoj oceni dovoljan oslonac za njegovu odluku. Ako se učinilac oslanja na vrlo malo verovatne činjenice, na sreću ili na slučaj, stepen njegove neopreznosti je pojačan što upućuje da se on možda ne protivi nastupanju posledice i da se njegovo delo ima pripisati eventualnom umišljaju. Na primer, ako učinilac u jednosmernoj ulici vozi automobil u suprotnom smeru od dozvoljenog, a reč je o sasvim kratkom rastojanju i malo prometnoj ulici, nadajući se da za tih nekoliko sekundi neće naići nijedno vozilo, u slučaju saobraćajnog udesa postojaće svesni nehat. Međutim, ako velikom brzinom na određenoj deonici autoputa vozi suprotnom kolovoznom trakom očekujući da će ga vozači koji voze propisnim smerom uočiti i izbeći, ili da uopšte neće niko naići, onda će postojati eventualni umišljaj.³¹

Po jednom shvatanju, učinilac se ne sme pouzdati u slučajno izostajanje posledice, ali ako je on veru pridao i vrlo malo verovatnim okolnostima postupa nehatno a ne sa eventualnim umišljajem, kod koga se uvek mora utvrditi pristajanje.³²

Ovim elementima određen je pojam svesnog nehata. Svesni nehat, dakle, postoji kada je učinilac svestan da može učiniti krivično delo ali se ne saglašava sa njegovim nastupanjem, ne pristaje na njega. Kod učinioca je *nada da protiv-*

³⁰ F. Bačić, *navedeno delo*, str. 285.

³¹ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 188.

³² Tako N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *navedeno delo*, str. 222.

*pravna posledica neće nastupiti bila rešavajući motiv za preduzimanje radnje.*³³ Učinilac je svestan opasne situacije koju je stvorio svojom radnjom ali se prevario u njenoj proceni te iako neće povredu prava ona nastupa.

Razlika između eventualnog umišljaja i svesnog nehata

Mesto susreta eventualnog umišljaja i svesnog nehata je mesto granice između oblasti umišljaja i nehata. Povlačenje ove granice nije samo teorijskog već i praktičnog značaja. Naime, za umišljaj se uvek odgovara, jer predstavlja pravilo u polju krivice, dok nehat povlači kažnjivost samo izuzetno, kada to zakon izričito predviđa. Međutim, razliku između eventualnog umišljaja i svesnog nehata je izuzetno teško rasvetliti. Ovo pitanje, jedno od najspornijih, uvek će tražiti nove odgovore.

Zajednički osnov eventualnog umišljaja i svesnog nehata je postojanje svesti o mogućnosti nastupanja zabranjene posledice.³⁴ Ono što ih razdvaja to je voljni činilac. Kod eventualnog umišljaja postoji volja, učinilac pristaje na posledicu. Svesni nehat ne zna za volju, učinilac neće povredu krivičnopravne norme, ne pristaje na posledicu. Upravo je volja, kao razdvajajući faktor, izvor svih teškoća.

Naš zakonodavac se opredelio za teoriju pristajanja, ali nije lako dati odgovor kada ono postoji. Ovaj problem se najčešće rešava formulom koju je s kraja 19. veka postavio nemački teoretičar Rajnhard Frank. Formula glasi: *predviđanje posledice kao moguće dovoljno je za pojam umišljaja tada, kad ni predviđanje posledice kao izvesne ne bi vinovnika uzdržalo, ne bi bilo jedan rešavajući otporni motiv.*³⁵

Prema toj formuli, postavlja se pitanje da li bi učinilac preduzeo radnju u slučaju kada bi znao da će posledica sigurno nastupiti.³⁶ Dakle, ako bi učinilac preduzeo radnju sve i da je posledicu predvideo kao izvesnu, kada ga njeno nastupanje ne bi odvratilo od akcije, postojaće eventualni umišljaj. Suprotno tome, ako bi se učinilac uzdržao od preduzimanja radnje radiće se o svesnom nehata.

---

³³ Ž. Topalović, *navedeno delo*, str. 73.

³⁴ Krivično delo je učinjeno sa umišljajem kad je učinilac bio svestan svog dela i hteo njegov izvršenje; ili kad je bio svestan da usled njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posledica ali je pristao na njeno nastupanje (član 13. OKZ).

³⁵ Ž. Topalović, *navedeno delo*, str. 68.

³⁶ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 182.

Na prvi pogled ova teorija kao da rešava sve probleme. U jednom slučaju, učinilac preduzima radnju u želji da postigne neki cilj. On je svestan da osim željene može nastupiti i zabranjena posledica, pa ga, ipak, svest o njenom mogućem nastupanju ne odvraća, ne predstavlja jedan *otporni motiv*. Kao da kaže: *može biti tako ili drugačije, može se dogoditi tako ili drugačije, ja ću u svakom slučaju raditi.*³⁷ Postojeće eventualni umišljaj. U drugom slučaju, učinilac predviđa da osim posledice koju hoće može nastati i ona koju pravo zabranjuje, a koju on neće. Da je znao da će učiniti krivično delo odustao bi od preduzimanja radnje. Postojeće svesni nehat. Ovde je posledica rezultat nepromišljenosti, lakomislenosti, nepažnje. Učinilac je pogrešio u proceni opasnosti, *olako* je držao da će se sve srećno završiti.

Ipak, Frankova formula, iako široko prihvaćena, nije imuna pred napadom kritike. Ističe se da je nepouzdana, da je sumnjiva mogućnost njene praktične primene jer se zasniva na jednoj hipotezi, tj. na jednom fingiranom, a ne na jednom stvarnom psihičkom stanju, jer se ispituje, šta bi izvršilac radio, da je predvideo posledicu kao izvesnu, i od zamišljene odluke, koju bi on tada doneo, zavisi, da li postoji umišljaj ili ne.³⁸

Ni novije teorije ne daju pouzdaniji kriterijum. Tako je po jednoj teoriji bitan odnos učiniooca prema zaštićenom dobru. Radiće se o eventualnom umišljaju ako je učinilac pokazao *nepoštovanje i bezobzirnost prema tom dobru.*³⁹ Merilo je dosta neprecizno. Po drugoj teoriji treba iz učiniočevog ponašanja utvrditi da li se prihvatio rizika nastupanja posledice. Ako je taj rizik visok treba mu uračunati delo u eventualni umišljaj. Međutim, ni prihvatanje rizika još ne znači pristajanje i saglašavanje sa krivičnim delom. Uostalom rizik postoji i kod svesnog nehata.

Jasno je da je pri utvrdenju pristajanja na posledicu jedan potpun odgovor nemoguće dati. Potrebno je ceniti sve okolnosti datog slučaja. Kad se pristajanje kod učiniooca ne može utvrditi u subjektivnom smislu, kao psihološka činjenica mora se pri oceni uneti i normativni elemenat, odnos učiniooca prema zaštićenom dobru. Tako, pristajanje na to da slučaj ima odlučujuću ulogu u ostvarenju krivičnog dela znači saglašavanje u normativnom (ne nužno i u psihičkom) smislu sa krivičnim delom. Stvaranje visokog stepena rizika takođe ukazuje na postojanje pristajanja u normativnom smislu.⁴⁰

³⁷ F. Bačić, *navedeno delo*, str. 287.

³⁸ T. Živanović, *Teorija volje i teorija svesti (predstave) o umišljaju i dolus eventualis*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 3/1910, str. 193.

³⁹ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 183.

⁴⁰ Isto, str. 184.

Postojanje svesnog nehata je uvek potrebno utvrditi, pa je pogrešno uzeti da postoji samim tim što je utvrđeno da u konkretnom slučaju ne postoji eventualni umišljaj.

Neki autori, usled nevolja koje stvara razgraničenje eventualnog umišljaja i svesnog nehata, predlažu njihovo potpuno stapanje u jedan nov oblik krivice, kakav postoji u anglo – saksonskom pravu (*recklessness*). Ovaj oblik bi *obelježavala svijest o mogućnosti nastupanja posledice, znanje o rizičnosti radnje, ugrožavački umišljaj*.⁴¹ Međutim, ovi stavovi su naišli na slab odjek, jer bi se onda pod isti pojam svrstali slučajevi voljnog i nevoljnog delikta. Umišljajni i nehatajni delikt su kvalitativno i suštinski različiti oblici nepravda. Iako u oba slučaja prouzrokovana posledica može biti ista sama dela nisu iste prirode. Kod umišljaja, koji je voljno ostvarivanje krivičnog djela, učinilac se otvoreno suprotstavlja zahtjevima pravnog poretka. Kod nehata radi se više o nepažnji, grešci, o nevoljnom ostvarenju krivičnog djela.⁴² Granica između eventualnog umišljaja i svesnog nehata je ipak uočljiva. To što stvara sumnje ne znači da treba odustati od traganja za novim rešenjima.

Nesvesni nehat (nemar, negligentia)

Donju granicu nehata čini linija koja razdvaja nesvesni nehat od slučaja. Nesvesni nehat postoji onda kada učinilac nije bio svestan da svojom radnjom može učiniti krivično delo a bio je dužan i mogao je biti svestan te mogućnosti. Dakle, nesvesni nehat je određen normativnim elementom. Kod njega ne postoji krivica u psihološkom smislu, jer učinilac nije svestan mogućnosti nastupanja posledice. Zbog toga je nesvesni nehat bio kamen oko koga su se spoticale psihološke teorije krivice. Kod učinioca nema psihičkog odnosa prema delu, pa, ipak, krivica je u tome što je on bio dužan i mogao je da bude oprezniji. Uvijek se radi o pojedincu koji u datoj situaciji nije bio pažljiv onoliko koliko je to bio dužan i koliko je mogao. Nehat je ostvarivanje neželjene, ali predvidive (i zato otklonjive) posledice radnjom koja predstavlja povredu dužne i moguće pažnje.⁴³ Ovde se vreda zahtev pravnog reda koji svakom nalaže poklanjanje pažnje svojim poslovima kako se drugome ne bi štetilo. Za harmoničan i što je više mogućan bezbedan život nužno je ne samo da svaki hoće da postupa onako kako zakoni

---

⁴¹ F. Bačić, *navedeno delo*, str. 273.

⁴² Isto, str. 280.

⁴³ Isto, str. 276.

propisuju, nego isto tako da u svoje poslove unese jedan veliki stepen pažnje i opreznosti koji se prema prirodi posla iska.⁴⁴

Potpuno odsustvo intelektualne (svest) i voljne komponente kod nesvesnog nehata je ono što ga udaljava od umišljaja a približava slučaju. Od svesnog nehata se razlikuje nedostatkom svesti o mogućoj zabranjenoj posledici. Kod nesvesnoga nehata događa se krivično delo s toga što u svesti ne postoji jedna nužna prestava, a kod svesnoga s toga što postoji jedna neosnovana prestava. Kod nesvesnoga nehata krivično je delo nastupilo usled naše duhovne tromosti, zaspalosti u konkretnome slučaju.⁴⁵

Prema zakonskoj odredbi nesvesni nehat postoji onda kada učinilac nije bio svestan mogućnosti nastupanja zabranjene posledice, iako je prema okolnostima i prema svojim ličnim svojstvima bio dužan i mogao biti svestan te mogućnosti. Zakon unosi dva uslova za ocenu o nesvesnom nehata. Prvi, koji je objektivne prirode, da je učinilac bio dužan i drugi, subjektivne prirode, da je mogao biti svestan moguće posledice.

Objektivni uslov. – Učinilac je svojom radnjom povredio zahteve dužne pažnje. Na ovom prvom stupnju ocene učiniočeve nepažnje lična svojstva učiniočca se ne uzimaju u obzir. Merilo je skrojeno po objektivnoj meri. U teoriji vlada stav da dužna pažnja podrazumeva pažnju koja se osnovano mogla očekivati od prosečnog čoveka u datoj situaciji. To ipak nije prosečan građanin u najširem smislu reči, već prosečan pripadnik određene društvene grupe formirane po pripadnosti određenoj generaciji, polu, profesiji, društvenom položaju itd.⁴⁶ Mera prosečnog čoveka nije neka apsolutna kategorija, već je sračunata s prilagodavanjima u zavisnosti od okolnosti. Uvek će se ceniti pažnja koja se očekuje od prosečnog čoveka iz kruga osoba kojem pripada učinilac. Pažljivost prosečnoga čoveka je samo opšte merilo, ali posebno merilo prosečne pažljivosti postoji u raznim delatnostima koje već po svojoj prirodi zahtevaju veću ili manju pažljivost.⁴⁷

Dužna pažnja je, dakle, ona pažnja koja se s obzirom na stanje stvari traži od svakog pojedinca i kao *objektivna komponenta nesvesnog nehata, pretežno je sadržana već u samom biću krivičnog dela.* To znači da se sa aspekta bića krivičnog dela i njegovih bitnih obeležja može dati načelan odgovor na pitanje da li je ispunjen objektivni uslov za postojanje nesvesnog nehata, a to je šta se sa aspekta bića krivičnog dela norme kojom se propisuje nehatno krivično delo očekuje od prosečnog građanina, odnosno koja je to dužna pažnja potrebna da bi

⁴⁴ Ž. Topalović, *navedeno delo*, str. 80.

⁴⁵ Isto, str. 87.

⁴⁶ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 189.

⁴⁷ N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *navedeno delo*, str. 224.

se izbeglo vršenje krivičnog dela.⁴⁸ Izvor za ocenu dužne pažnje mogu biti i pravila životnog iskustva.

Neće biti kriv onaj ko se pridržavao zahteva dužne pažnje, tj. ko je pokazao traženi nivo opreza, čak, iako usled njegovog ponašanja dođe do krivično-pravne posledice.⁴⁹

Subjektivni uslov. – O ovom uslovu se raspravlja samo u slučaju da se utvrdi ispunjenost prvog, tj. ako postoji povreda dužne pažnje. Učinilac je bio nemaran i biće kriv ako je bio dužan i mogao je da bude pažljiviji. Postojanje prvog uslova ne vodi automatski zaključku o postojanju drugog. I ovaj se ima utvrditi. Pravo ne može ni od koga tražiti više nego što on može. Svatko je onoliko obavezan na pažnju i razbor koliko je to u datoj situaciji i stanju prema svojim sposobnostima. Koliko možeš – toliko si dužan, toliko si odgovoran.⁵⁰

Ovo merilo je jako značajno. Krivica je subjektivna kategorija. Koncept nesvesnog nehata zasnovan je na normativnom elementu, vrednosnom sudu i unosi u krivicu primese objektivne odgovornosti. Bez ovog uslova nesvesni nehat bi lako skliznuo na teren odgovornosti za posledicu. Na liniji ovakvih argumenata je i stav nekih teoretičara da ocenu nepažnje kod nesvesnog nehata treba vršiti samo primenom subjektivnog merila.

Ocena se na ovom nivou lišava objektivnih okolnosti i barata samo svojstvima i sposobnostima učinioca. Mjerodavna je data ličnost u svom datom stanju i datoj situaciji.⁵¹ Dakle, moraju se uzeti u obzir sve psiho – fizičke sposobnosti i karakteristike učinioca relevantne za ocenu, njegova životna dob, zdravlje, znanje, iskustvo, psihičko stanje učinioca u vreme izvršenja dela itd.

Za postojanje nesvesnog nehata potrebno je da oba uslova budu kumulativno ispunjena. Samo ako je učinilac bio dužan i mogao imati svest o zabranjenoj posledici ima mesta konstrukciji nesvesnog nehata. Postojanje samo jednog uslova, prema slovu zakona, nije dovoljno. Tako, neće biti nesvesnog nehata ako neko nije mogao da ispuni zahtev dužne pažnje, ako su njegove mogućnosti ispod nivoa prosečnog čoveka. Isto i u slučaju da su svojstva učinioca iznad nivoa prosečnog čoveka ako ovaj drugi nije bio dužan da predvidi posledicu (ovo rešenje trpi kritiku, jer privileguje sposobnije pojedince, tražeći od njih manje nego što oni mogu i možda bi ga de lege ferenda trebalo korigovati).

---

⁴⁸ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 189.

⁴⁹ Neki autori povredu dužne pažnje iz krivice prenose u biće krivičnog dela ili u protivpravnost. U prvom slučaju, ako je učinilac uvažio standard dužne pažnje nije ostvareno biće krivičnog dela, dok je u drugom slučaju ostvareno biće ali je isključena protivpravnost dela. Videti kod F. Bačića, *navedeno delo*, str. 279.

⁵⁰ F. Bačić, *navedeno delo*, str. 281.

⁵¹ Isto, str. 280.

Razlika između svesnog i nesvesnog nehata

Starija teorija je smatrala da se svesni i nesvesni nehat ne mogu podvesti pod isti rodni pojam. Držalo se da postojanje svesti o posledici kod svesnog nehata i njeno odsustvo kod nesvesnog stvara veću provaliju između njih nego što ova postoji između eventualnog umišljaja i svesnog nehata. Neki autori nehat posmatraju jednostavnim i nedeljivim pojmom u koji spada samo nesvesni nehat, jer u jednom pojmu nehata imamo dve sasvim različite stvari: nehat je svest o posledici (tj. o mogućnosti nastupanja posledice) i nehat je nesvesnost o posledici; jasno se iz ovog vidi nemogućnost staviti ove dve vrste pod jedan pojam.⁵² Ovakvo ishodište je nužno ukoliko je premisa psihološka teorija svesti (predstave). Ako se pode od voljnog momenta naći će se jedinstvena nit koja spaja i svesni i nesvesni nehat. I kod jednog i kod drugog oskudeva volja. Nehatni učinilac ne pristaje na krivično delo.

Međutim, značajnije je pitanje koji oblik nehata odnosi prevagu na terazijama krivice, tj. koji je oblik teži stepen krivice, svesni ili nesvesni nehat. Ovo je značajno, jer je prilikom odmeravanja kazne potrebno voditi računa o stepenu krivične odgovornosti (član 41. OKZ).

Pojedini autori smatraju da je svesni nehat teži oblik krivice od nesvesnog. Polazi se od toga da se svesni nehat oslanja na umišljaj, da kod njega postoji svest o mogućnosti nastupanja zabranjene posledice koja je ista kao kod eventualnog umišljaja, te da učinilac koji je svestan rizika a ne odustaje od radnje zaslužuje oštrij prekor. Drugi odbijaju ovaj stav tvrdnjom da je a priori nemoguće praviti razliku u težini između svesnog i nesvesnog nehata, jer ima slučajeva da se i nesvesni nehat može javiti kao teži u odnosu na svesni. Uostalom, *da li se sme reći da je lakši onda nehat, kad ga je načinio onaj koji je uopšte manje oprezan, koji stvari olakše uzima? Što bi se strožije kaznio onaj koji razmišlja o posledicama svoje radnje, no onaj, koji dela nepromišljeno.*⁵³

Naš zakon ne pravi razliku između svesnog i nesvesnog nehata pri određivanju nehatnih krivičnih dela. Znači, radiće se o krivičnom delu učinjenom iz nehata bez obzira da li kod učinioaca postoji svesni ili nesvesni nehat.

Treba prihvatiti stav da se radi o dva oblika nehata koji se po težini ne mogu stepenovati, te da je osnovni cilj njihovog razlikovanja da se izvrši razgraničenje sa umišljajem (odnos svesnog nehata i eventualnog umišljaja), kao i da se postavi donja granica krivice (odnos nesvesnog nehata i slučaja).⁵⁴

⁵² V. Dravić, *navedeno delo*, str. 17.

⁵³ G. Bugarski – Zlatić, *navedno delo*, str. 12.

⁵⁴ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 187.

Razlika između nesvesnog nehata i slučaja (casus)

Između nesvesnog nehata i slučaja postoji dosta toga sličnog. I kod jednog i kod drugog ne postoji psihički odnos učinioaca prema delu. Međutim, kod nesvesnog nehata krivica je u tome što je učinilac bio dužan i mogao je biti svestan mogućnosti nastupanja zabranjene posledice dok je kod slučaja nema, jer učinilac nije bio dužan ili nije mogao biti svestan te mogućnosti. Kod slučaja postoji samo objektivna (uzročna) veza između učiniočeve radnje i nastupele posledice. Ovde nema normativnog elementa koji je važan za nesvesni nehat, te nema ni krivične odgovornosti. Učinilac se ničim ne može prekoriti, delo je plod slučaja.

OSTALE VRSTE NEHATA

Pored podele nehata na svesni i nesvesni koju prihvata i zakonodavac u teoriji se govori i o nekim drugim vrstama nehata.

Odredeni i neodredeni nehat. – Odredeni nehat (*culpa determinata*) postoji kada je izvršiocu bilo moguće da predvidi povredu baš onog objekta, koji je on u konkretnom slučaju povredio.⁵⁵ Neodredeni nehat (*culpa indeterminata*) postoji kada to nije bilo moguće predvideti. Pojedini autori ovu podelu poistovećuju sa podelom na svesni i nesvesni nehat. Ovo razlikovanje nehata na određeni i neodredeni nema ni teorijsku ni praktičnu važnost.

Culpa lata, culpa levis i culpa levissima. – Podela je zasnovana prema težini nehata. Nastala je u rimskom građanskom pravu. Međutim, s obzirom na nesiguran kriterijum razgraničenja pojedinih oblika pitanje je koliko je primenljiva.

Culpa lata (težak nehat) je najteži oblik nehata. Postoji kada je posledicu mogao predvideti svaki iole pažljiv čovek.

Culpa levis (lak nehat) je blaži oblik nehata, jer je posledicu mogao predvideti oprezan čovek, dakle onaj koji svojim poslovima poklanja veći stepen pažnje od prosečnog.

Culpa levissima (vrlo lak nehat) je najblaži oblik nehata. Posledicu je ovde mogao predvideti samo naročito oprezan čovek.

Zakon ovu podelu ne poznaje. Uostalom ona je nastala u doba kada nije postojao jedan opšti pojam nehata, već samo konkretni primeri koji su, izdvojeni iz slučaja, povlačili kažnjivost.

---

⁵⁵ G. Bugarski-Zlatić, *navedeno delo*, str. 12.

Profesionalni nehat. – Profesionalni nehat je nehat takvog lica koje je po svom pozivu, odnosno zanimanju (profesiji) dužno da bude pažljivije od drugih ljudi pri preduzimanju radnji iz delokruga svoga poziva, odnosno zanimanja.⁵⁶ Ovaj oblik je naročito aktuelan kod lica koja obavljaju poslove skopčane sa rizikom, kod kojih je opasnost pojačana, pa se stoga traži i pojačana pažnja tj. savestno obavljanje poslova uz poštovanje pravila struke. Pomenuti nehat, koji se smatra teži i strože se kažnjava, naš zakon ne predviđa, ali to ne znači da se isti ne može uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne kao otežavajuća okolnost.⁵⁷

STICAJ NEHATA

Sticaj nehata postoji onda kada pored učinioca nehatno postupi i povredeno lice koje sa svoje strane doprinosi nastupanju posledice. Npr. vozač vozi automobil nedozvoljenom brzinom pa pregazi pešaka koji je van pešačkog prelaza čitajući novine prelazio ulicu.⁵⁸ Kako sticaj nehata utiče na odgovornost učinioca? Po jednom shvatanju dolazi do kompenzacije nehata, tj. nehat povrednog potire nehat učinioca. Drugi autori ne usvajaju ovo shvatanje, nalazeći da je vinost jednog lica nezavisna od vinosti drugog lica.⁵⁹ Naš zakon nema odredbu o sticaju nehata ali je većinski stav da se ova okolnost može uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne.

PRAVNI ZNAČAJ NEHATA I NJEGOVA PRIRODA

Podela u okviru krivice na umišljaj i nehat izuzetno je važna. Umišljaj je redovni oblik u pojmu krivice za koji se uvek odgovara. S toga on predstavlja pravilo. Naprotiv, nehat predstavlja izuzetak i njegovo postojanje se raspravlja samo kod onih krivičnih dela koja imaju i nehatni oblik. Za nehat se, dakle, ne odgovara uvek. Ne postoji u krivičnom pravu neko opšte nehatno krivično delo, kao odgovornost za povredu neke opće dužnosti da se uvijek i svuda bude pažljiv i da se, kad zbog nepažnje dođe do neke posledice, odgovara za nepažnju kao

⁵⁶ N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *navedeno delo*, str. 221.

⁵⁷ M. Radovanović, *Krivično pravo SFRJ – opšti deo*, Beograd, 1976, str. 201.

⁵⁸ M. Đorđević, *Praktikum za krivično pravo – opšti deo*, Beograd, 1979, str. 107.

⁵⁹ M. Radovanović, *navedeno delo*, str. 201.

takvu (*crimen culpa*).⁶⁰ Nehatni oblik postoji samo kod određenog krivičnog dela.⁶¹

Značaj nehata je i u tome što su neki instituti opšteg dela nespojivi sa njegovom prirodom, jer računaju samo sa umišljajem (pripremanje krivičnog dela, pokušaj, saučesništvo u užem smislu). Ovi instituti se ne primenjuju kod nehata.

Pod lupom sumnje je i mogućnost ostvarenja svrhe kazne kod nehatnih krivičnih dela. Tako, dok je generalna prevencija, tj. delovanje na potencijalne učinioca da ne vrše krivična dela, jedna od najvažnijih komponenti u svrsi kazne, kod nehatnih krivičnih dela postavlja se pitanje da li je uopšte moguće ostvarivati generalnu prevenciju.⁶²

Nehatna krivična dela su po pravilu posledična, tj. u svoju strukturu uključuju i nastupanje posledice, bilo u formi povrede bilo u formi ugrožavanja.⁶³ Pojedina umišljajna krivična dela mogu biti ostvorena samo preduzimanjem radnje izvršenja, ona su dovršena i bez nastupanja posledice (tzv. delatnosna, formalna krivična dela). Teoretski ovakva mogućnost nije isključena ni kod nehata, međutim, takvi slučajevi su retkost. Bez posledice bi utvrđivanje postojanja nehata bilo još više otežano, jer nehat upravo karakteriše nemaran odnos učinioca prema posledici.

Starija nauka je umišljaj i nehat smatrala samo oblicima krivice. Novija teorija, uglavnom nemačka, prirodu umišljaja i nehata objašnjava na drugačiji način. Ističe se njihova dvojna priroda. Umišljaj i nehat su, pored toga što ispunjavaju sadržinu krivice, vezani i za samo nepravo, za biće krivičnog dela.

Biće krivičnog dela predstavlja skup bitnih, obaveznih elemenata nekog krivičnog dela. Ovi elementi konkretizuju delo i mogu biti objektivnog i subjektivnog karaktera. U objektivna obeležja spada pre svega radnja izvršenja. Svi ostali elementi objektivne naravi samo bliže određuju radnju (posledica, predmet radnje, sredstvo, način izvršenja, vreme, mesto izvršenja, lično svojstvo, lični odnos ili status izvršioca). U subjektivna obeležja ulaze pre svega umišljaj i nehat, namera odnosno pobuda. U ranijoj literaturi se nailazi na tvrdnju da biće krivičnog dela čine samo objektivni elementi. Tako, Toma Živanović smatra da je biće krivičnog dela potpuno lišeno subjektivnih faktora, što je u skladu sa njego-

⁶⁰ F. Bačić, *navedeno delo*, str. 276.

⁶¹ Na terenu Međunarodnog krivičnog prava, međunarodna krivična dela u užem smislu (ratni zločini, zločini protiv mira, zločini protiv čovečnosti i genocid) mogu se izvršiti samo umišljajno. Za ova dela nije predviđena nehatna odgovornost. Izuzetak predstavlja ustanova komandne odgovornosti za koju je dovoljan i nesvesni nehat. Videti više kod prof. Z. Stojanovića, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2004, str. 96–108.

⁶² Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 186.

⁶³ F. Bačić, *navedeno delo*, str. 276.

vim objektivnim shvatanjem krivičnog dela.⁶⁴ Savremena naša nauka pored objektivnih ističe i subjektivne elemente u biću krivičnog dela. Međutim, vladajući stav iz bića krivičnog dela neopravdano izostavlja umišljaj i nehat. Subjektivni činioci su po tom mišljenju samo namera i pobuda.

U dodiru sa krivicom i bićem krivičnog dela umišljaj i nehat igraju dvostruku ulogu u krivičnom pravu, oni su i oblik ponašanja koje je predviđeno kao krivično delo i oblik krivice.⁶⁵ Ovakva shvatanja trpe kritiku, jer po tvrdnji nekih pisaca unose nepotrebnu pometnju u sistem krivičnog prava. Naime, teško je odeliti onaj deo umišljaja i nehata koji pripada krivici od onog koji se nalazi u samom biću. Obično se kaže da umišljaj, odnosno nehat kao bitni element u biću krivičnog dela predstavlja indiciju za postojanje umišljaja, odnosno nehata kao oblika krivice.⁶⁶ Umišljaj i nehat su u biću krivičnog dela određeni apstraktno. Svoju konkretizaciju dobijaju u oblasti krivice.

Vežanost nehata za biće krivičnog dela vidi se i iz zakonskog opisa dela, jer nehatno delo postoji samo onda kada zakon kod pojedinog krivičnog dela izričito predviđa i njegov nehatni oblik. Međutim, pored ove postoji i suštinska veza nehata i bića dela. Nehatno i umišljajno ponašanje po svojoj prirodi, u suštini i kvalitativno se razlikuju. Nemoguće je razumeti neko ponašanje bez shvatanja njegove subjektivne strane, odnosa učinioca prema njemu. Zato je već na nivou bića krivičnog dela potrebno uneti subjektivne elemente, umišljaj i nehat. Gledano spolja umišljajno i nehatno delo se ne moraju razlikovati. Ono što ih udaljava to je protivpravno raspoloženje koje postoji kod umišljaja i nesmotrenost kod nehata. Na primer, davanje novca nekom može biti vraćanje duga, neko plaćanje, ali u zavisnosti od subjektivne usmerenosti to može biti i davanje mita. Ljudsko ponašanje je nužno subjektivni čin. Zato se već na nivou bića krivičnog dela mora razlikovati umišljajno od nehatnog ponašanja.⁶⁷

KAŽNJAVANJE ZA NEHAT

Uslovi modernog života nametnuli su problem nehatnih delikata. Iako su nehatna dela bila poznata i u najstarije doba njihova pojava je bila sporadična i retka. Ukupan udeo ovih dela u stopi kriminaliteta bio je neznatan. Međutim,

⁶⁴ Štaviše, kod onih dela kod kojih je određena namera obavezni element, dakle, čisto subjektivna okolnost, od Živanovića se stavlja u objektivni kalup. Namera po njemu znači konkretizaciju posledice kroz upravljenost radnje na nešto, ali koja je izražena u subjektivnoj formi. Videti kod M. Brkića, *O pojmu krivičnog djela*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 3/1953, str. 227-229.

⁶⁵ Z. Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, navedeno delo, str. 136.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto, str. 138.

ubrzani tehnički razvoj stvorio je poslove koji su u većoj meri povezani sa opasnošću kod kojih i najmanja greška može ostaviti strašne posledice. Usled toga se broj nehatnih dela naglo povećava.⁶⁸ Ali i izmene zakonodavstva uticale su na određeni način na porast broja nehatnih delikata. Naročito je do porasta broja ovakvih dela dovelo inkriminisanje ugrožavanja, a ne samo povrede pravnih dobara.⁶⁹ Nehatni učinilac neće povredu prava ali krivica je njegova što ne poštuje zahteve opreza, pravila društvene discipline. Društvo, međutim, ne dopušta da se narušavaju ili ugrožavaju njegovi interesi i zahteva od svojih članova da budu toliko pažljivi u svojim postupcima da ni svojim nemarom ne dovode u pitanje njegove interese.⁷⁰ U našem vijeku jedan od najvažnijih zahtjeva je zahtjev za zaštitom od neopreznosti, od nepažnje, to više što rezultati nehatnih ponašanja mogu biti katastrofalni, stravični, kako to pokazuje praksa.⁷¹

Reakcija na nehatna krivična dela pored mera represije (kazna, uslovna osuda i sudska opomena, zabrana upravljanja motornim vozilom, zabrana vršenja poziva...) treba da obuhvati i mere preventivnog karaktera, koje su ovde, s obzirom na osobine učinilaca ovih dela naročito potrebne.

Nehatni delikt je nevoljno delo. Krivično delo je ovde rezultat nepažnje, lakomislenosti, nedostatka dužnog i mogućeg opreza kod učinioca. Do povrede prava ne bi došlo da je učinilac bio razboritiji. Ponašanje nehatnog učinioca ne nosi sobom stepen subjektivne usmerenosti prema delu koji postoji kod umišljajca. Dok je umišljaj neskriven, jasan i otvoren napad na pravom zaštićeno dobro, nehat je više jedna nesmotrenost, greška. Zbog toga zakonodavac umišljajna krivična dela uvek kažnjava. Obratno, nehatno učinjena krivična dela ne povlače uvek osudu u vidu represije. Nehat se kažnjava samo izuzetno, onda kada to zakon izričito predviđa, pa i tad je kazna znatno blaža u odnosu na onu koja pogađa umišljajni oblik.⁷² To znači da jedno pravno dobro, koje uživa krivično-pravnu zaštitu u slučaju umišljajne povrede, zakon ne štiti uvijek i od nehatnih povreda.⁷³

OKZ u članu 45. predviđa poseban osnov za oslobodenje od kazne. Naime, sud može osloboditi od kazne učinioca krivičnog dela učinjenog iz nehata kad

⁶⁸ Najčešća su nehatna dela u oblasti saobraćajnih delikata.

⁶⁹ M. Aćimović, *Savremeni problemi represije nehatnih delikata*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1/1974, str. 29.

⁷⁰ V. Timoškin, *Umišljaj i nehat*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 2/1948, str. 206.

⁷¹ F. Bačić, *navedeno delo*, str. 288.

⁷² Krivičnih dela kod kojih se kažnjava i za nehat najviše ima u grupi dela protiv vojske, života i tela, zdravlja ljudi i čovekove sredine, zatim u grupi krivičnih dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine, bezbednosti javnog saobraćaja.

⁷³ F. Bačić, *navedeno delo*, str. 289.

posledice dela tako teško pogađaju učinioca da izricanje kazne u takvom slučaju očigledno ne bi odgovaralo svrsi kažnjavanja.

Ratio legis ovakvog rešenja leži u činjenici da učinilac nije hteo posledicu koja i njemu teško pada. To se naročito dešava kod saobraćajnih nesreća i drugih krivičnih dela izvršenih iz nehata, kad učinilac prouzrokuje smrt ili teške telesne povrede njemu veoma bliskih lica, kao što su roditelji, deca, supruga i dr. ili je i on sam teško telesno povredjen.⁷⁴ Kazna u tom slučaju ne može ostvariti svoju svrhu.

Kada su ispunjeni svi uslovi koje zahteva ovaj institut, sud može učinioca osloboditi od kazne. Dakle, osnov je fakultativne prirode. Ako se ne odluči za ovu mogućnost, sud može kaznu neograničeno ublažiti ili izreći kaznu u granicama koje su propisane zakonom.

IVAN DOKIĆ

Assistant, Faculty of Law, Belgrade

NEGLIGENCE IN CRIMINAL LAW

Summary

This work deals with notion of negligence in criminal law. Negligence is a second grade of guilt and represents its milder form. Normal and regular level of guilt is the intent. The distinction between these two kinds of responsibility is very often problematic in practice, but it is very significant regarding punishment. Criminal act committed with intent is always punished, but negligence is punished only when such criminal act is specifically determined as punishable.

Negligence exists where the offender was conscious of the fact the forbidden consequence may result from the act he has committed, but he does not want that consequence to happen and commits the act believing that the consequence will not happen because of some objective circumstances or believing that he himself will prevent it from happening, or where offender was not conscious of the fact the forbidden consequence may result, but he was obliged and/or could have been aware of that possibility. Essential attribute of negligence is absence of will; the act of negligence is a result of imprudence.

Some modern theories regard negligence as a form of guilt and as a form of behavior. Because of that it has double function in criminal law.

---

⁷⁴ N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *navedeno delo*, str. 354.